

Igor Kraszewski

Sesja poświęcona pamięci Profesora
Włodzimierza Dworzaczka
zorganizowana w 50. rocznicę
publikacji Jego "Genealogii", Poznań
17 listopada 2009 r.

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 2, 221-224

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**Sesja poświęcona pamięci
Profesora Włodzimierza Dworzaczka
zorganizowana w 50. rocznicę publikacji Jego *Genealogii*,
Poznań 17 listopada 2009 r.**

Sesję upamiętniającą wydanie *Genealogii* prof. Włodzimierza Dworzaczka zorganizowano w półwiecze tej publikacji, pierwszej – i jak dotąd jedynej – edycji osobnego podręcznika akademickiego do jednej z najważniejszych nauk pomocniczych historii. Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz Instytut Historii UAM wspólnie uznały, że tak postać Profesora, jak jego dorobek naukowy, ze szczególnym uwzględnieniem *Genealogii*, wymagają przypomnienia i docenienia, a także objaśniania i propagowania. Jest bowiem rzadką cechą publikacji sprzed półwiecza (a nawet starszych), by pozostawały w znaczącym stopniu aktualne. Tym właśnie odznaczają się dzieła prof. Dworzaczka, używane tak przez studentów, jak przez badaczy – wśród nich zaś miejsce szczególne zajmuje *Genealogia*. Pozostając jedynym naukowym przewodnikiem po tej gałęzi wiedzy, sama stała się już przedmiotem studiów, objaśniających trudne okoliczności jej powstania, warsztat naukowy Autora czy funkcjonowanie podręcznika na przestrzeni ostatniego półwiecza. W ten sposób, oprócz chęci upamiętnienia prac wybitnego poznańskiego genealoga i historyka, organizatorzy pragnęli podjąć dyskusję nad stanem badań w tej dziedzinie i perspektywami dalszych poszukiwań oraz publikacji. Dokonania prof. Dworzaczka stanowią tu nie tylko punkt wyjścia, ale i bardzo dobry wzorzec.

W pierwszym z referatów dr Zofia Sprys przedstawiła szczegółowo opracowane dzieje powstania i recepcji *Genealogii* w latach 1945-1961 (*Geneza i recepcja „Genealogii” Włodzimierza Dworzaczka (okres 1945-1961)*). Poza uporządkowaniem faktografii, wystąpienie to znacząco naświetliło wiele pozanaukowych uwarunkowań publikacji, wskazując przyczyny pewnych decyzji metodologicznych i starania Autora, by mimo wszystko zachować najdalej posuniętą rzetelność naukową. Szczególnie istotna była tu niechęć do genealogii jako nauki. Często odmawiano jej nawet tego statusu, traktując pogardliwie jako snobistyczne hobby kojarzone z minio-

nymi, rzekomo feudalnymi formacjami ustrojowo-społecznymi, hobby utrwalające postawy tradycjonalistyczne, niegodne „nowego człowieka”. Także przedwojenna działalność Włodzimierza Dworzaczka i jego związki z ziemiaństwem nie były dobrze widziane przez zainteresowanych deprecjacją tych środowisk decydentów. Niekiedy motywowane nowym podejściem ideologicznym oceny miały bardziej praktyczny wymiar i doceniając podręcznik postulowały „przystosowanie” go do ludowej perspektywy historycznej. Postawy te odzwierciedliły się w opiniach o *Genealogii*, przytaczanych przez referentkę, szczególnie w recenzji wydawniczej prof. Józefa Sieradzkiego. Należy zauważyć, że spojrzenie zaproponowane przez dr Sprys odsłania mniej znane, a dramatyczne aspekty drobiazgowej walki o wolne i rzetelne uprawianie nauki w warunkach silnej ideologizacji; praca Włodzimierza Dworzaczka jest świadectwem swoistego oporu intelektualnego przeciw badawczemu skrępowaniu. Wypada nadmienić, że pierwszy tom *Rocznika Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego* (2009) zawiera artykuł prezentujący obszernie efekty poszukiwań dr Sprys, przedstawione na poznańskiej sesji.

Drugie wystąpienie, piszącego te słowa, dotyczyło możliwości reedycji *Genealogii*, bardzo obecnie poszukiwanej i niemal niedostępnej poza większymi bibliotekami (*Uwagi wokół reedycji „Genealogii” Włodzimierza Dworzaczka*). Podkreślono konieczność ponownego wydania podręcznika oraz zaproponowano korekty, niezbędne po upływie 50. lat od pierwodruku. Jest oczywiste, że część mieszcząca tablice genealogiczne wymaga najwięcej takich korekt, natomiast warto powtórzyć, że tom I. wydawnictwa, czyli monografia nauki genealogicznej, pozostał nadal ogromnie wartościowym, celnym i przystępnym opracowaniem zagadnień metodyki i warsztatu genealogicznego. Tu zaproponowano jedynie uaktualnienie bibliografii i dodanie rozdziału o elektronicznych narzędziach pracy genealogów, jakie pojawiły się od 1959 r. Z kolei w części tablicowej, uznawszy niecelowość zwykłego reprintsu, postulowano trojaki działanie: wprowadzenie poprawek naniesionych przez półwiecze badań genealogicznych, przedłużenie poszczególnych rodowodów do XX w. (z proponowaną granicą 1945 r. dla rodów polskich) oraz uzupełnienie listy dynastii panujących o najważniejsze domy Europy Zachodniej i Południowej, zaś listy polskiej magnaterii o niektóre rody pominięte przez Włodzimierza Dworzaczka (np. Dąmbscy, Dzieduszyccy, Herburtowie, Jordanowie, Krasiccy, Naruszewiczowie, Platerowie, Raczyńscy, Wołłowiczowie, Załuscy, Zawiszowie). Tym sposobem reedycja tomu II wymagałaby zapewne podziału na dwa woluminy, przy czym uznano za właściwe zachowanie formy papierowych tablic rodowodowych.

Referat dra Rafała Prinkego przedstawił losy pionierskiej edycji elektronicznej spuścizny rękopiśmiennej po Profesorze, rozpoczętej w 1989 r., a dokonanej przez zespół działający przy Bibliotece Kórnickiej, w skład którego weszli prof. Jerzy Wiśłocki, mgr Adam Bieniaszewski, dr Rafał Prinke, Michał Prinke oraz kilkadziesiąt osób przepisujących dane (*Teki Dworzaczka – elektroniczna edycja spuścizny uczonego*). Wypuszczone w r. 1995 na rynek w postaci płyty kompaktowej wydawnictwo było jednym z pierwszych polskich przedsięwzięć tego rodzaju, a badaczom dało nieocenione narzędzie pracy nad genealogią, onomastyką, geografiami i demografią historyczną, wreszcie historią społeczną i gospodarczą ziem wielkopolskich i województw sąsiadujących. Dr R. Prinke wskazał zasadnicze trudności, jakie wiążą

się z opracowaniem tego rodzaju dokumentacji; spuścizna prof. Dworzaczka, czyli gotowe monografie części rodów wielkopolskich oraz posortowane wypisy źródłowe służące opracowaniu pozostałych byłyby w tradycyjnej postaci masą materiału – znakomitego, lecz trudno dostępnego, wymagającego dłuższej, żmudnej pracy. Edycja elektroniczna umożliwiła szybką i łatwą weryfikację tysięcy szczegółów prosopograficznych, genealogicznych i majątkowych z obszaru dawnych województw poznańskiego i kaliskiego, a nawet – w mniejszym zakresie – całej Rzeczypospolitej. Jest to zasługą wytrwałej pracy samego Profesora, ale w znacznym stopniu również zespołu opracowującego jego słynne już dziś kórnickie *Teki*.

Z kolei mgr Edyta Bątkiewicz ukazała okoliczności odnalezienia i naukową wartość doktoratu prof. Dworzaczka o Ksawerym Działyńskim (*Okoliczności odnalezienia i naukowe znaczenie doktoratu Włodzimierza Dworzaczka*). Praca ta, obroniona w r. 1932, nie doczekała się druku przed wybuchem wojny, a egzemplarze autorskie i przekazane redakcji przy Drukarni i Księgarni Św. Wojciecha w Poznaniu uległy zniszczeniu w latach 1939-1945; wówczas też przepadła część archiwaliów, będących podstawą rozprawy. Włodzimierz Dworzaczek uznał rzecz za zaginioną i nie podjął się jej odtworzenia – nigdy też się nie dowiedział, że kopia przetrwała w archiwum poznańskiego uniwersytetu. Dopiero na początku XXI w. trafiła na nią Edyta Bątkiewicz przygotowująca pracę magisterską na temat działalności Ksawerego, Ignacego i Tytusa Działyńskich. Efektem tego odkrycia była publikacja dokonana przez Bibliotekę Kórnicką w r. 2006, udostępniająca publiczności dzieło pod tytułem *Ksawery Działyński 1756-1819*. Wydawcy (między innymi prof. Stanisław Sierpowski oraz doc. Barbara Wysocka) uznali, że, jak w przypadku większości dzieł poznańskiego genealoga, rzetelność warsztatu uzasadnia edycję pracy doktorskiej sprzed 70. z górą lat.

Wystąpienia pozostałych prelegentów miały charakter wspomnieniowy i ukazały sylwetkę Włodzimierza Dworzaczka jako nauczyciela akademickiego, badacza i inicjatora badań genealogicznych w Wielkopolsce. Doc. dr hab. Barbara Wysocka poświęciła uwagę postaci Profesora jako dydaktyka i mistrza, akcentując ten ostatni, rzadki i zanikający dziś aspekt osobowości naukowca (*Profesor Włodzimierz Dworzaczek - nauczyciel akademicki i mistrz*). Podkreśliła bardzo trudną w latach powojennych ucziwość badawczą i dydaktyczną Włodzimierza Dworzaczka, kontrastującą z narzucanymi wówczas schematami, czy wręcz fałszami historycznego myślenia. Mgr Adam Bieniaszewski przypomniał niesłychaną pracowitość Profesora, która pozwoliła Mu na pozostawienie nie tylko wartościowych monografii, ale i olbrzymiego, drobiazgowego warsztatu (*Moje spotkania z Włodzimierzem Dworzaczkiem*). Pan Leszek Krajkowski, prezes Towarzystwa Genealogiczno-Heraldycznego w Poznaniu zaprezentował krótko historię rodziny Dworzaczków oraz uroczystości, jakie Towarzystwo – w dwudziestolecie swego istnienia – zorganizowało wraz z Archiwum Państwowym w Poznaniu dla upamiętnienia postaci wybitnego badacza (*Towarzystwo Genealogiczno-Heraldyczne w hołdzie Profesorowi Włodzimierzowi Dworzaczkowi*). Kulminacją przeprowadzonych w r. 2007 obchodów było odsłonięcie pamiątkowej tablicy w przedsiionku archiwum.

Warto zaznaczyć, że w sesji, prócz prezesa i członków Oddziału PTH w Poznaniu, wziął udział zarówno dyrektor Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama

Mickiewicza dr hab. prof. UAM Kazimierz Ilski, jak reprezentująca Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej dr hab. prof. UAM Alicja Pihan-Kijas, prodziekan ds. naukowych. Podkreśliło to długoletnie związki prof. Dworzaczka z poznańskim środowiskiem polonistycznym oraz przypomniało jego wieloletnie kierowanie Katedrą Historii Kultury Polskiej na ówczesnym Wydziale Filologicznym. Gościem sesji była także wdowa po Włodzimierzu Dworzaczku, Pani prof. Jolanta Dworzaczkowa.

Igor Kraszewski
(Instytut Historii UAM w Poznaniu)